

Szoviár János

310 éves Rákóczi Ferenc hadilapja, a *Mercurius Hungaricus*

1705 februárjának végén Rákóczi Ferenc és kísérete ünnepélyesen bevonult Eger városába, így Eger sokáig központi helyet foglalt el a szabadságharc további alakulásában, alakításában. Maga a fejedelem is sokat tartózkodott a városban, innen irányította a hadműveleteket, diplomáciai tárgyalásokat, egyeztetéseket folytatott, és itt rendezte be egy időre udvarát is. De nemcsak történelmi, hanem művelődéstörténeti szempontból is fontos események fűződnek Rákóczi egri tartózkodásához.

II. Rákóczi Ferenc volt az első magyar államférfi, aki a sajtót jelentőségéhez méltó módon használta föl egy nagy nemzeti küzdelem, a szabadságharc szolgálatában, s ő volt az első ember hazánkban, aki felismerte, hogy a hírlap vagy egy időszaki kiadvány sokat segíthet az emberek, a közvélemény tájékoztatásában.

A fejedelem nevéhez fűződik a magyar időszaki sajtó megindulása. Szabadságharcának harmadik esztendejében, 1705-ben Rákóczi kancelláriájáról kerül ki a magyar publicisztika első terméke, a *Mercurius Hungaricus*, később, ahogyan a második számától kezdve nevezték, a *Mercurius Veridicus ex Hungaria*.

A lap és története az első példányának felbukkanásától kezdve foglalkoztatja a történétírókat és az irodalomtörténet művelőit és műkedvelőit. Ennek ellenére még sok homály és bizonytalanság lengi körül, mert mint a nagy kuruc szabadságharc történetének majd minden mozzanatát, ezt is körülfonta a Rákóczi-legendárium és a képzelet, s ezek túlzásaival, a tények misztifikálásával el is torzította, mítosszá emelve a valóságot.

A *Mercurius Hungaricus* az első nyomtatott magyar lap. Nem a bécsi udvar nyomására, hanem annak ellensúlyozására jött létre. Egyértelmű és tényleges politikai célja volt tájékoztatni az elsősorban külföldi közvéleményt a Rákóczi-szabadságharcról, annak céljairól és eredményeiről. Még hozzá úgy, hogy az árnyalja valamelyest a bécsi *Wienerisches Diarium* által írt tényeket. Az 1703-ban Bécsben elindult *Wienerisches Diarium*, mely Európa első nagy hírlapja – a máig létező *Wiener Zeitung* elődje – egy tényleges közvélemény-formáló szándékkal alapított, a világot és annak eseményeit a Habsburg-udvar politikai érdekeinek megfelelően közvetítő sajtótermék volt.

A bécsi lapban a világ elé tárt korabeli magyarországi kép egyértelműen negatív színezetű: a szabadságharc a lap szerint szervezetlen, szedett-vedett szabadsapattok s az ellentétes érdekrendszerek hálójában fejetlenül cselekvő arisztokrácia rebelliója, mely csupán a birodalom belbiztonsága szempontjából tényező, politikailag

korántsem számottevő. A „központi hatalom lapja” a szabadságharcos magyarokat következetesen ócsárolta, miközben róluk a legképtelenebb hazug híreket terjesztette: veszteségeiket nagyította, győzelmeiket kisebbitette, vagy teljesen elhallgatta, és a magyar vezérek kegyetlenségeiről közölt véresre festett koholt híreket. Ugyanakkor meg nem történt császári diadalokat kürtölt világgá, melynek eredményeképpen a gyakran humorizáló Bercsényi gróf e bécsi lapot megalapozottan nevezte „nyomtatott hazugságoknak”.

A külföld hiteles tájékoztatása híján így a szabadságharc nem kaphatott tényleges támogatást, s az ellenpropaganda még a tényleges szimpátiát vagy érdeklődést is elfojtotta, elfojthatta. Ezt ismerte fel 1705. április 14-én gróf Esterházy Antal – aki Thököly Imrének és Esterházy Pál nádornak unokaöccse, Esterházy Miklós nádornak pedig unokája volt –, mikor Kassa városából levélben fordult a nagyságos fejedelemhez, s kifejtette, hogy lapot, újságot akar, így a valóság talaján maradván kíván véleményt formálni saját korának eseményeiről. Levele tanúsága szerint szándékozik is kinyomtatni az első számot – melynek azonban eddig egyetlen nyomtatott példánya sem került elő.

Esterházy tehát hírlapot készített és nyomtatott, melynek példányait a fejedelem jóváhagyásával Lengyelországba és más külföldi helyszínre akarta küldeni a császáriak újságai által a magyarországi eseményekről és fejleményekről terjesztett álhírek cáfolására. A fejedelem – aki írói, történet- és erkölcsstanírói tehetséggel is bírt, – felkarolta a tábornok eszméjét, s Esterházy indítványát és a lapra vonatkozó terveit elfogadta, s utasítást adott a nevezetesebb események rendszeres, heti hírlapi közlésére és az iratok – az ekkor Egerben időző – fejedelmi udvarhoz való mielőbbi eljuttatására.

Nem tudni pontosan, hogy Egerben hány számát is szerkesztették a *Mercurius*nak és utódlapjának, de az biztos, hogy a jelenleg másodiknak tartott lapszám a hevesi megyeszékhelyhez kötődik *Agria*, 30. *Maji 1705.* helyszín- és időpont-megjelöléssel.

A rengeteg kérdéssel, rejtéllyel övezett, a magyar sajtót útjára indító kiadvány terve tehát Esterházy Antal tábornok nevéhez fűződik, aki a „*nép vigasztalására*” szánta a *Mercuriust*. Rákóczi később személyi titkárára, a külpolitikai ügyeket egyébként is irányító Ráday Pálra bízta a szerkesztést, mert az elsődleges cél nem a hazai lelkek gondozása és ébresztése volt, hanem az, hogy a Rákóczi-szabadságharcról hiteles képet nyújtson a tájékozatlan, Bécs által félrevezetett külföldi közvélemény számára. Ezért is jelent meg – a kor szokásaitól eltérően – a nemzet nyelve helyett latinul, latin névvel a *Mercurius*.

1705. június 5-én Ráday a lőcsei Brewer-nyomdában nyomtatta ki Rákóczi hadilapját, és külföldre is küldött belőle. A szabadságharc tábornokainak tudósításai jelentették a lap tartalmát, e számban Bercsényi Miklós, Bottyán János, Károlyi Sándor és Forgách Simon beszámolója volt olvasható, s lett a Rákóczi által vezetett sza-

badságharc félhivatalos tájékoztatója a magyar függetlenségi háború eseményeiről a külföld felé.

A *Mercurius Hungaricus*, majd 1705 augusztusától, a második számtól kezdve a *Mercurius Veridicus ex Hungaria* szerkesztését 1705 és 1708 között Rákóczi Ferenc, 1710-ben Bercsényi Miklós kancelláriáján végezték. Nyomtatásban mindössze hét száma jelent meg: 1705. április, 1705. június, 1705. augusztus, 1708. augusztus, 1710. január, 1710. február, 1710. március.

A kuruc propaganda összességében kettős célt szolgált: meg akarta védeni a magyarságot az álhír, az ellenséges hírverés mótélyeitől, és tájékoztatni akarta Európát, a külföldi közvéleményt a magyar nemzet igazáról, szabadságharcának fontosabb katonai és politikai eseményeiről. A sokszínű, sokhelyütt megosztó XVIII. század eleji Európában a kurucok hangja oda is eljutott, s néha ott is rokonszenvre talált – a protestáns szolidaritás révén –, ahol a legkevésbé volt várható: a hivatalosan ellenséges országok közvéleményében és publicisztikájában.

Rákóczi ugyanis bölcsen és világosan látta, hogy a szó és az írás hathatós fegyver a Magyarország szabadságáért folyó harcban. Így mindent elkövetett a külföld tájékoztatására, de természetesen a hazai közvélemény formálására is gondolt, s e munkát semmivel sem tartotta kisebb jelentőségűnek, mint a külföld informálását és megnyerését. Hiszen a *Mercurius* eredetileg a hazai tájékoztatás számára készült, Esterházy Antal tábornok, a lap eltervezője és első számának kibocsátója „*in consolationem plebis et populi... , hogy annyival is az szegénység bátoríttassék in tantum in quantum mintegy vigasztaltassék*” akarta szerkeszteni a lapot. A hazai tájékoztatás és a nemzetnevelés érdekének azonban háttérbe kellett húzódnia a külpolitika érdeke elől.

A magyar hírlapírás kezdeményezésének érdeme tehát a *Mercuriusé*, mely a maga nemében törekvésével, szándékával, az igazság megszólaltatásának igényével tiszteletreméltó kísérlet, bizonyossága és mintapéldája a kuruc éberségnek, az egészséges védekező ösztönnek. Az utókor számára különösen jelentős, hogy a szabadságáért harcoló magyarság lapjával kezdődik a magyar sajtó története.

A kis formátumú, nyolcadrét alakú, 4–6 lapos újság csak híreket közölt minden véleménynyilvánítás nélkül, s elsősorban tábori beszámolókat, harctéri tudósításokat tett közzé. Először hetente, később pedig havonta jelent meg, de igen nagy rendszertelenséggel (1706–1708 között például egyáltalán nem adták ki nyomtatásban). Az utolsó esztendőben, 1710 elején havonta jelent meg, de csak háromszor, mert márciusban végleg megszűnt. Utolsó számával nemcsak az első hazai hírlap története fejeződött be, hanem hosszú időre az önálló magyar politikai újságírás is. Az első magyar újságnak mindössze hét száma jelent meg nyomtatásban, ezért példányai rendkívül ritkák; sajnos az Országos Széchényi Könyvtár sem rendelkezik teljes sorozattal belőle.